

Beit Shemesh Community Beit Medrash Program

*Learning and
Leadership:
From Birkat
HaTorah to
Keter Torah*

Rav Dovid Miller

(1) שלחן ערוך – אורח חיים (מז:א)

ברכת התורה, צריך לזוהר בה מאד.

(2) שם (סעיף יד')

נשים מברכות ברכת התורה.

(3) תלמוד בבלי – מס' ברכות (כא.)

אמר רב יהודה: ... מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: (דברים ל"ב) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו.

(4) בית יוסף – או"ח (מז:יד)

וכתב עוד האגור (שם) בשם מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל החדשות סי' מה) דנשים מברכות ברכת התורה אע"פ שאינן חייבות ולא עוד אלא שהמלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות (סוטה כ.) זהו בתורה שבעל פה אבל לא תורה שבכתב ואע"פ שלשון ברכת לעסוק בדברי תורה משמע תורה שבעל פה מכל מקום אין לשנות מטבע הברכות ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות ותפלה כנגד קרבנות תקנום (ברכות כו:) והן חייבות בתפלה (שם כ:) ואם כן חייבות ג"כ בקריאת העולה והקרבנות וכל שכן לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן ע"כ:

(5) ביאור הגר"א – או"ח (מז:יח)

נשים כו'. עיין מ"א בשם אגור ודבריהם דחויין מכמה פנים וקרא צווה ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם היאך תאמר וצונו ונתן לנו אלא העיקר ע"פ מ"ש תוספות וש"פ דנשים מברכות על כל מ"ע שהז"ג וכמו שכתבתי לעיל סי' י"ז סעיף ב' ואף דקי"ל כאילו מלמדה תיפלות דווקא בתורה שבעל פה כמ"ש בי"ד סי' רמ"ו סעי' ו':

(6) שו"ת בית הלוי (ח"א ו:א)

...אלא ודאי דגם במצות שנוהגות בהן אין בהם מצות תלמוד תורה כלל כמו דהוי באנשים. דבאנשים הוי הלימוד מ"ע וכמו הנחת תפילין וכשלומד מקיים מ"ע וגם במצות שאין נוהגין בו מ"מ מחויב ללמוד משום מ"ע דתלמוד תורה אבל בנשים אין בלימודם שום מצוה כלל מצד עצמו רק הסמ"ג כתב דמ"מ מחויבים ללמוד מצות הנוהגות בהן כדי שתדע היאך לקיימם וזהו דמחלק בחגיגה אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע וכן כתבו להדי' התוס' בסוטה דף כ"א: דהך לשמוע היינו כדי שידעו היאך לקיימם יעו"ש אבל הלימוד בעצמו לא הוי שום מצוה כלל אצלם ואם כבר בקיאה היא בדינים שלה ויודעת היאך לעשות שוב אינה צריכה ללמוד עוד אפ"ל להסמ"ג...

(7) שלחן ערוך – או"ח (תקפט:ו)

אע"פ שנשים פטורות, יכולות לתקוע; וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו להן. הגה: והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן...

(8) חידושי הגר"ז הלוי על הרמב"ם – הל' ברכות (א:טז)

והנה כבר הקשו אהא דנשים מברכות ברכת התורה, והא פטורות מת"ת, וביותר קשה לדעת הרמב"ם שפסק בפ"ג מהל' ציצית דעל מצות שהנשים פטורות אי נן רשאות לברך עליהן, איך יברכו בה"ת כיון דפטורות מת"ת, ושמעתי מפי אאמו"ר הגאון החסיד זצוקלה"ה שאמר, דבבה"ת אין הברכה על קיום המצוה של ת"ת, רק דהוא דין בפ"ע דתורה בעי ברכה, וכדילפינן לה בברכות דף כ"א מקרא דכי שם ד' אקרא וגו', א"כ אין זה דין ששייך להמצוה כלל, רק דתורה עצמה טעונה ברכה, ונשים פטורות רק מהמצוה של ת"ת, אבל אינן מופקעות מעצם החפצא של ת"ת, ולימודם הוי בכלל ת"ת ושפיר יש להם לברך על לימודם, כיון דלא אתינן ע"ז מכה לתא דקיום המצוה כלל, ע"כ דבריו...

(9) ספר עמק ברכה מאת הרב אריה פומורמז'יק – ברכת התורה (סי' א')

בתוס' ר"י החסיד (וכן הובא בחי' הרשב"א) הביא דברי רבינו שמעי' תלמידו של רש"י שכתב על רש"י וז"ל: כשמשכים רבי לעסוק בתורה מברך ברכת התורה וכשהולך אח"כ לבית הכנסת ואומר ברכות חוזר ומברך ברה"ת ונותן טעם לדבר שכמו שהקורא בתורה מברך על התורה ולא חשיבא ברכה לבטלה אע"פ שכבר בירך ברה"ת ה"ה נמי הכא דלא חשיבא ברכה לבטלה. עכ"ל. והביא שם בשם ר"י בעל התוספות, שתמה ע"ז, דמדלא נתן טעם לדבריו שבשביל שהפסיק הוא שחוזר ומברך, כדעת הירושלמי, משמע דסבר דלא הוי הפסק, א"כ קשה דלמה לא תהיה ברכה לבטלה. דלא דמי לקורא בתורה, דהתם אפ"ל בירך על עסק התורה שעסק בפ"ע צריך לחזור ולברך על קריאתו בצבור, שכן תקנו לברך לפנייה כמו שתקנו ברכה לאחריה.

ולענ"ד נראה בדעת רש"י, שסבר, דברה"ת אינה על המצוה של למוד התורה, דהא גם נשים חייבות בברה"ת, כדאיתא בשו"ע סי' מ"ז, ונשים הרי אינן חייבות במצות לימוד התורה; ואף שצריכין ללמוד הדינים השייכים להן מ"מ לא בתורת מצות תלמוד תורה, אלא משום ידיעה, לידע מה לקיים. אלא עיקר חיובא דברה"ת הוא משום התורה גופא, דתורה צריכה ברכה, וזהו דילפינן מ"כ שם השם אקרא הבו גודל לאלקיננו", לקמן ד' כ"א, דתורה צריכה ברכה וכל מי שלומד או קורא בתורה צריך לברך. וכן שמעתי מכ מו"ר הגאב"ד דבריסק שליט"א בשם אביו מרן הגר"ח הלוי ז"ל...

(10) תלמוד בבלי – מס' פסחים (ז):

דכולי עלמא מיהא, מעיקרא בעינן לברוכי, מנלן? - דאמר רב יהודה אמר שמואל: כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא? אמר רב נחמן בר יצחק: דאמר קרא +שמואל ב, יח+ וירץ אחימעץ דרך הכרך ויעבר את הכושי. אביי אמר: מהכא, +בראשית לג+ והוא עבר לפניהם. ואי בעית אימא: מהכא, +מיכה ב+ ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם. בי רב אמר: חוץ מן הטבילה ושופר. בשלמא טבילה - דאכתי גברא לא חזי, אלא שופר מאי טעמא? וכי תימא: משום דילמא מיקלקלא תקיעה. אי הכי - אפילו שחיטה ומילה נמי! - אלא אמר רב חסדא: חוץ מן הטבילה בלבד איתמר. תניא נמי הכי: טבל ועלה, בעלייתו אומר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה.

(11) רש"י (שם ד"ה דאכתי גברא)

דאכתי גברא לא חזי - כגון טבילת בעלי קרי, דקיימא לן בברכות (כ, ב) שאסור בדברי תורה ובברכה, דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה, ומשום ההוא טבילה תקון בכל הטבילות ברכתן לבסוף.

(12) תוס' (שם)

על הטבילה - אומר ר"ח בשם הגאון דוקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך כדאמרינן בפ' מי שמתו (ד' כב.) נהוג עלמא כתלתא סבי כו' יהודה בבעל קרי שיכול להתפלל ולברך וללמוד קודם טבילה אעפ"כ אומר ר"י דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי לברך לא חילקו וכן בנטילת ידים לא חילקו בין נטילה של אחר בית הכסא דלא מצי לברך קודם מיהו בנטילה יש טעם אחר לברך אחר נטילה קודם נגוב כדאמרינן (סוטה ד' ד:) האוכל לחם בלא נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא וי"מ דבכל טבילות קאמר דגברא לא חזי דקודם שירד למים אינו צריך לברך דילמא משום ביעתותא דמיא מימנע ולא טביל ואחר שירד אז הוא ערום ואסור לברך משום דלכו רואה את הערוה.

(13) רמב"ם – הל' אישות (ג:כג)

כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה. /השגת הראב"ד/ צריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש. א"א אין אנו אומרים כן אלא מקדש ואחר כך מברך והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה, וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בביתו של אברהם אבינו.

(14) תוס' – מס' פסחים (ז):

בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע - מכאן היה מצריך רשב"א לברך לפני המילה להכניסו דאי לאחר המילה ישקר בברכתו דלהכניסו להבא משמע ועוד שצריך לברך עובר לעשייתו ולא נראה לר"ת דבפרק ר' אליעזר דמילה (שבת דף קלז: ושם) תניא המל אומר אקב"ו על המילה אבי הבן אומר להכניסו משמע לאחר המילה מקומו אע"ג דלהכניסו משמע להבא לא קשה דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא משבח ומודה להקב"ה שצונו על המילה כשתבא לידו ותיקנוה כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה לשם יוצרנו ולא לשם ע"ג ולא לשם מורנא ולא לשם הר גרזים ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך אבל כשמברך אחר לא ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין.

(15) רא"ש – מס' כתובות (א:יב)

ויש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין דילמא הדרא בה האשה והויא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. מאי מברכין. אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש ישראל וכו' ונהגו האידנא מקדש ישראל

על ידי חופה וקידושין. יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן. ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה. ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה** כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון (שאי) אפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המתרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה***. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין:

16) ט"ז – יו"ד (א:יז)

...אלא דבשחיטה נראה טעמו דאחר מברך שפיר דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול אלא עיקר הכוונה לתת שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה ובוזה ודאי כל ישראל שייך באותה ברכה שהרי על כולם יש איסור אלא שאין מקום לברך שבח זה אלא בשעת שחיטת שום בהמה דוגמא לדבר שזכר ב"י בס"ה רס"ה בשם ר"ת בברכת להכניסו בברית שהיא שבח והודיה בכל שעה על קדושה זו ע"ש ומ"ה ניהא בברכת אירוסין שהחתן מארס והרב מברך דגם שם מברך על איסור עריות שאסר לכל ישראל...

17) תלמוד בבלי – מס' ראש השנה (יז)

פושעי ישראל בגופן מאי ניהו? אמר רב: קרקפתא דלא מנח תפלין.

18) תוס' (שם)

קרקפתא דלא מנח תפלין - אם עוסק בתורה כמניח תפלין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפלין ורבינו תם מפרש דהכא כשהמצוה בזויה עליו שמגונות עליו רצועות של תפלין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי כאלישע בעל כנפים כדאיתא בריש במה טומנין (שבת דף מט. ושם) והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן וכל הני דשמעתין בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה אמרינן ביומא (דף פו.) דתשובה תולה ומיתה ממרקת.

19) שיעורים לזכר אבא מרי (ח"ב בענין ברכת התורה)

כדי לעמוד על שורש הדברים, אנו צריכים להבין מה חידשו חז"ל ולמה התכוונו באמרם (אבות דר' נתן, מפ"א ה"א), "ג' כתרים הם. אלו הן, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות". מהו המשותף בכהונה, מלכות ותורה, שלפום ריהטא אין לשלשם שום שייכות הגיונית? ומה מחדש מושג הכתר? והנה המכנה המשותף בכהונה ובמלכות הוא כי כתרים אלה ניתנים רק לאחר משיחה בשמן המשחה: בין כהן גדול ובין מלך משוחים ונקראים משיתיה ה'. תוצאה אחת למשיחה, והיא קידוש הגברא. המינוי לכהן גדול ולמלך מחדש קדושה פנימית המקרינה תפארת ומעוררת התעצמות אישית באדם. כהן גדול מתקדש קדושת הגוף על ידי המשיחה וקדושה זו נקראת קדושת עולם. כמוהו גם המלך. מלכות אינה רק מינוי למשרה בעלמא, אלא מתחדש על ידה שינוי מהותי בגברא וקדושה אישית המלווה הרחבת הדעת והשראת הרוח. במלה אחת – גופה של האישיות מתעלה, וכבדרי שמואל אל שאול (ש"א י, ו), וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר". ניצוץ של הנבואה נזרקה לתוך המלכות והכהונה; ותיאור הנבואה של רבינו הגדול הרי ידועה (פ"י מהלכות יסודי התורה ה"א): "ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר". נימה דומה שייכת גם לכהונה ולמלכות. ביחס לכהן גדול הרי מפורש ברמב"ם (פ"י מהלכות כלי המקדש ה"א) כי ענייתו לשואל באורים והתומים היא מעין נבואה: "ומיד רוח הקודש לובש את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה". ועוד יעויין שם בהלכה י' שהסביר כי בבית שני לא היו שואלין באורים ותומים, "מפני שלא היתה שם רוח הקודש וכל כהן שאינו מדבר ברוח

הקודש ואין שכינה שורה עליו אין נשאלין בו". כמו כן במלך. המשיחה מקדשתו ורוממתו לרמה גבוהה ומפוארת יותר, והוא עולה לדרגת משיח ה'.

לאור זה, אנו מבינים המונח "כתר תורה" כאחד משלשת הכתרים שנכתרו בהם ישראל. כתר, פירושו עליית הגברא, התעצמות אישית. התורה מטהרת ומקדשת ומעניקה לוית חן לאדם, וכלשון הכתבו (משלי ד, ח): סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה". על ידי לימוד תורה אדם זוכה לא רק לחכמה וידיעתה כי אם גם לקדושה וטהרה אישית. גסות רוח נעלמת, ועדינות יורשת את מקומה. שטחיות חולפת ועמקות המחשבה מחליפתה. בעקבות הלימוד, אנו נתקלים בשינוי גברא והתחדשות האישיות. הכח הרוחני באדם מתרחב ועוצמתו המוסרית מתבלטת הלומד נכתר בכתר מלכות והכל רואים בו מלך ביפיו. זהו שאמרו חז"ל, כי בשלשה כתרים נכתרו ישראל – כלומר, על ידי שלשת אלה יחידים מתעלים, מתעצמים, ומתקדשים – והנכבד שבהם הוא כתר תורה, המרום ומטהר יותר מן המשיחה. עליו נאמר (משלי ח, טו): "בי מלכים ימלכו ורזנים יחוקקו צדק בי שרים ישרו ונדיבים כל שפטי צדק".

מהו כתר תורה? סגולת האדם, טיהור וקידוש נפשו וישותו. ומה היא בחירה אם לא אותה האיכות הייחודית והמקודשת שבאישיות. סגוליות זו שבכל ישראל מתעצמת על ידי לימוד תורה מקדש את האדם. נמצא כי תלמוד תורה מוסיף אונים ועז לבחירה – ומכאן שניתן לברך עליה מחדש במסגרת ברכות התורה. לאמיתו של דבר, אין קדושות הרבה. ישנה רק קדושת ישראל ברמות שונות מה שאנו קוראים כתר כהונה או כתר מלכות אינו אלא התעלות קדושת ישראל. אין כהונה ומלכות קדושות עצמאיות אלא דרגות עילאיות בסולם קדושת ישראל. מקור קדושה זו בפסוק, "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", בו נרמז כי קדושת האומה, עמא תליתאה, היא משולשת: א) ממלכת ב) כהנים ג) וגוי קדוש. ברם יסוד כל הקדושות הוא כתר תורה, ממנה יונקים עצמה ומהותה של הבחירה; ולכן כתר תורה עולה על של כהונה ומלכות. הלומד תורה מרחיב ומעמיק, אם כן, בחירת וקודשת ישראל החופפת עליו, וזהו הכתר מהזהיר והמבריק ביותר.